

POMAŽE NAM ČINJENICA DA SE OSIM DIZAJNOM I FOTOGRAFIJOM BAVIMO I UMJETNOŠĆU

IM 48, 2017.
TEMA BROJ 4
TOPIC OF THIS VOLUME

SANJA BACHRACH KRIŠTOFIĆ □ Zagreb

MARIO KRIŠTOFIĆ □ Zagreb

MDC: Uspješno surađujete s muzejima u oblikovanju povremenih izložaba/stalnih postava. Što ste po zvanju i kako ste i kada vaš profesionalni interes usmjerili i prema dizajnu izložaba ili stalnih postava?

SANJA BACHRACH & MARIO KRIŠTOFIĆ: Mario Krištofić (1957.), po zvanju fotograf, filmski i televizijski snimatelj, Sanja Bachrach-Krištofić (1961.), grafička dizajnerica, informatičarka i dokumentaristica. Profesionalno smo se počeli baviti grafičkim dizajnom i fotografijom 1983., a postave izložaba radili smo u manjem opsegu do 2002., nakon čega i to postaje važan dio našeg rada. Na početku karijere usporedno smo radili i izlagali samostalno – fotografije velikih formata; najčešće smo bili autori postava i kataloga svojih izložaba i tako stekli iskustva snalaženja u prostoru, postavljanja izložaka i pričanja izložbene priče. Od sredine 1990-ih analogne smo tehnike zamijenili digitalnima, i u dizajnu, i u fotografiji. Interes, nekad uglavnom usredotočen na dizajn ovitaka LP ploča, mijenja se zbog promjene medija i formata izražavanja. Počinjemo inicirati izložbe (npr. *Hrvatska fotografija 1995.*, Hrvatski fotosavez, Umjetnički paviljon u Zagrebu, 1995.), sudjelujemo u koncipiranju projekata uz želju za *total dizajnom*, oblikovanjem tih programa od osnovnih grafičkih standarda do prostorne realizacije. Godine 2011. osnovali smo i vlastitu udrugu u kulturi, koja postaje platforma za ostvarenje projekata za koje nismo nalazili partnere ili smo željeli biti njihovi nositelji i glavni izvođači.

Do danas smo sudjelovali u postavima izložaba Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu, Muzeja grada Zagreba, Umjetničkog paviljona u Zagrebu, Galerije Klovičevi dvori, Narodne galerije, Ljubljana (Slovenija), ali smo radili i na projektima samoiniciranih izložbi u Tehničkom muzeju *Nikola Tesla*, Muzeju nauke i tehnike Beograd (Srbija).

MDC: Smatrate li da dizajn muzejskih izložaba ima svojih specifičnosti? Koje biste od njih izdvojili?

S.B. i M.K.: S ubrzanjem tempa života i sveprisutnošću svijeta informacija postava izložbe u muzeju postaje kompleksan zadatak ako želite pobuditi interes (različitog profila) publike. Informacije koje muzejski posjetitelj svakodnevno dobivaju često su slikovne, brze i imaju kratak rok trajanja. Osim toga, Hrvatska je zemlja s vrlo niskim udjelom sati vizualne kulture na svim razinama obrazovanja, pa postavljač izložbe treba voditi brigu i o elementarnoj slikovnoj pismenosti publike.

Sustavi semantike i semiotike korišteni u prikazivanju trebali bi pomoći razumijevanju izložene ideje izložbe.

Nadalje, postav izložbe (za razliku od stalnog postava) ima rok trajanja – od jednoga do tri, četiri mjeseca, pa često narativ treba prilagoditi i tom okviru. Poželjno je potaknuti interakciju posjetitelja sa sadržajem, uz komponente popratnih edukativnih događanja, radionica. Za sve navedeno važna je kvalitetna suradnja s autorskim i kustoskim timom muzeja te usuglašenost s njihovim ciljevima, kao i suradnja s tehničkim osobljem pojedine institucije s kojom se dogovara i provodi realizacija.

Izložbe su same po sebi različitih profila i žanrova pa zahtijevaju i različit prikazivački pristup. Uspjeh postava, osim same ideje, ovisi o više činitelja: veličini i opsegu projekta, kompleksnosti teme i zahtjevnosti postava, vremenskom okviru realizacije, veličini prostora, kao i budžetu za ostvarenje projekta.

Naravno, ako je izložba predviđena za seljenje – predstavljanje u više prostora na različitim lokacijama – autorski tim mora znati i predvidjeti prostorne i tehničke okvire svakog prostora, te uračunati jednostavnost transporta i ponovnog slaganja istih elemenata uz što manja oštećenja, troškove, ali uz zadržavanje osnovne ideje postava/predstavljanja teme.

MDC: Kakva su vaša iskustva u komunikaciji s naručiteljima (u kontekstu rada s institucijama)? Jesu li vaše zamisli uvijek glatko prihvaćene? Donose li se odluke jednoglasno ili katkad ima otpora pa svoje ideje morate strpljivo obrazlagati naručiteljima? Koji su najčešći problemi?

S.B. i M.K.: Primjeri su različiti, ne samo od institucije do institucije, već unutar istih muzeja u kojima rad ovisi o autorskom timu s kojim surađujemo. U nekim situacijama ostvarujemo zamisli u dogovoru s autorom/autorima prateći svoju ideju uz njegov nadzor i korekcije. Ima primjera kada je rad potpuno timski, a naša ideja prilagođena specifičnostima materijala. Najjednostavnije je kada izložbe postavljamo sami, prema vlastitoj zamisli – tada je jedina prepreka tehnički ili financijski okvir, što se može premostiti iskustvom ili snalažljivošću. Mnogo je lakše raditi s muzejima koji zbog često premalog budžeta imaju vlastiti tehnički tim. Dobro vodstvo tima i kvalificirano tehničko osoblje koje ima višegodišnje iskustvo rada u vlastitom prostoru često može pomoći prijedlogom koji ostvarenje neke ideje čini jednostavnijim i jeftinijim, ali ne i manje kvalitetnim.

Stoga najradije radimo s muzejima koji funkcioniraju upravo na taj način. Mi učimo od njih, jednako koliko i oni od nas, a sve na korist finalnog proizvoda – izložbe.

MDC: Nakon vašega prvog susreta s novim projektom, to jest naručiteljima, što očekujete u daljnjoj etapi vaše suradnje s muzejskim profesionalcima? Što bi, prema vašemu mišljenju, već u toj konceptualnoj fazi trebao sadržavati dobro pripremljeni zadatak (osim pismenih uputa kustosa koje se odnose na sadržaj i ideju prezentacije, vrstu izložbe, mjesto i vrijeme održavanja, ciljane korisnike, upute vezane za zahtjeve konzervatora i, naravno, sredstva kojima raspolaže projekt)?

S.B. i M.K.: Za početak bi svakako bilo dobro imati upute kustosa koje se odnose na sadržaj i ideju prezentacije izložbe, kao i sve ostale elemente navedene kao osnovne u zagradi. Katkad je taj dio prezentiran na nedovoljno jasan način, katkad unutar samog tima ili institucije ne postoji suglasje već se fokus interesa, osnovna namjera (a pokatkad i financijski okvir) mijenja od sastanka do sastanka, što otežava snalaženje osobama zaduženima za total dizajn ili postav. Ima slučajeva u kojima se ideja autora i želja marketinške službe – komunikacije s javnošću, ne podudaraju, što otežava daljnji posao dizajniranja postava. Pri svemu tome važna je dobra organizacija, vođenje tima od jedne osobe. Ta osoba prosljeđuje točno određene zadatke drugima, koji znaju slijediti taj cilj i istodobno imati i vlastitu inicijativu.

Osim navedenoga, važan je točan i pravodoban popis predmeta, fizičkih materijala i njihovo svrstavanje prema tematskim cjelinama, na osnovi kojega je autorima postava jasno što činiti i kojim redom.

MDC: Koji način rada smatrate najefikasnijim? Recite nam nešto o organizaciji, planiranju i postavljanju prioriteta tijekom vođenja projekta?

S.B. i M.K.: Idealno bi bilo godinu dana prije otvorenja izložbe definirati namjenu i ciljnu grupu izložbe te financijski plan koji obuhvaća predviđenu potrošnju i zaradu. Tu su još i stvaranje plana koji unaprijed promovira izložbu, kao i raspored prostornih i medijskih odrednica na kojima će ta promidžba imati najviše odjeka; izrada vizualnog identiteta u skladu s dogovorenim ciljevima; dogovor oko koordinatora izložbe te početak kampanje.

Šest mjeseci prije otvorenja autori postava dobivaju kompletan popis djela koja se izlažu i rade na prostornome i tehničkom planiranju postava. Slijedi izrada i predstavljanje ideje i nacrtu postava te izrada elemenata postava.

Tri mjeseca prije izložbe posvećena su završetku tehničkih radova, razradi aplikacija elemenata grafičkog dizajna unutar postava te posljednjoj selekciji radova koji zbog nekog razloga (visine osiguranja, kompleksnosti i sl.) ne mogu biti prikazani.

Zadnja faza – sam postav, ovisi o tome kada završava prethodna izložba. To je vrijeme često vrlo kratko jer muzeji ne žele imati mnogo “praznog hoda” bez publike, što slabi zanimanje za dolazak u muzej, a i smanjuje zaradu. Stoga posljednja faza ovisi o tom vremenskom intervalu, pa je još važnije da do tog trena sve bude pripremljeno. Oko samog postava uvijek ima tehničkih poteškoća ili “iznenađenja” na koja treba računati, a koja bi mogla prouzročiti odgodu već najavljenog otvorenja.

Stoga bi bilo važno uzeti u obzir sve navedeno kako bi postav mogao biti realiziran bez većih problema i što atraktivnije.

MDC: Muzejski projekti obuhvaćaju vrlo često vrlo širok dijapazon baštinskih tema što pred vas stavlja izazov učenja i interpretacija. Osim inicijalnih uputa i razrada tema koje dobivate od kustosa koliko se tim aspektom morate baviti sami (ili članovi vašega tima)?

S.B. i M.K.: Postavi su različite kompleksnosti i zahtijevaju više ili manje znanja. Nama pomaže činjenica da se osim dizajnom i fotografijom bavimo i umjetnošću. Stoga nam je bio izazov, ali ne težak, postav izložbe *Nepoznati Zagreb Marije Braut* (Umjetnički paviljon u Zagrebu, 2014., autor teksta: Tonko Maroević). Posao suautora i selektora radova za izložbu ponudila nam je ravnateljica Umjetničkog paviljona Jasminka Poklečki Stošić, koja je bila svjesna našeg interesa i znanja o fotografiji. Želja nam je bila prikazati što veći broj nepoznatih fotografija Marije Braut (1929. – 2015.), uz fokusiranje na njezin rad o Zagrebu i na fazu u kojoj se koristila analognom, crno-bijelom tehnikom snimanja. Izložba je trajala tijekom ljetnih mjeseci, pa su naša publika, osim domaćih, bili i mnogobrojni stranci koji su dolazili u grad tijekom svoga godišnjeg odmora. Pregled fotografija iz 1960-ih do 1980-ih ponudio im je mogućnost uvida u razvoj i različita lica grada kojim prolaze.

Gotovo smo godinu dana istraživali negative velikih i malih formata te fotografije u Muzeju grada Zagreba, Muzeju za umjetnost i obrt te u privatnoj zbirci Marije Braut, u Erdödyjevoj 8, gdje je stanovala.

Uz odabir radova prelistavali smo evidencijske knjige što ih je vodila tijekom fotografiranja, kao i knjige te monografije koje su do tada o njoj objavljene, pogledali dokumentarni film *Marija hoda tiho* (Marko Stanić, 2008., HAVC) te razgovarali s autoricom koja nam je otkrila detalje nekih snimanja. Sve je to rezultiralo izložbom od 120 fotografija srednjega i velikog formata iz različitih faza postojanja ili izgradnje Zagreba. Izložba je bila iznimno dobro posjećena i medijski popraćena.

Sasvim je drugi primjer izložba *Herman Bollé – graditelj hrvatske metropole* (Muzej za umjetnost i obrt, 2015., autor izložbe: dr. sc. Dragan Damjanović), kompleksan zadatak kojim je predstavljen rad arhitekta i pedagoga Hermana Bolléa. Bollé je izgradio brojne sakralne objekte u Hrvatskoj te mnoge do danas važne arhitek-

tonske točke prepoznatljivosti gradske vizure. Izložba je postavljena u zgradi Muzeja (i škole) čiji je Bollé autor, unutar prostora koji je ustanovio te institucije u kojoj je djelovao. Osim arhitekture (crteža, tlocrta, skica, fotografija, projekcija), izloženi su predmeti primijenjene umjetnosti različitih namjena i formata; uporabni predmeti poput čaša i odjeće, dijelovi soba, stjegovi, dijelovi ograda i sl., kao i kameni segmenti zagrebačke prvostolne crkve i drugih crkava – crjepovi, dijelovi tornjeva, vodorige. Ti originalni materijali dopremljeni su i odabrani s terena koji smo obišli s autorom izložbe i tehničkom službom Muzeja. Zbog težine i aplikacije materijala s tehničkom je službom trebalo osmisliti način izlaganja na željenim mjestima koja su udovoljavala zahtjevima o sigurnosti posjetitelja u sklopu željene vizure i estetike izložbe. Autor koncepcije izložbe Dragan Damjanović zamislio je osnovni scenarij (priču) izložbe, koji je djelomice izmijenio u dogovoru s nama i kustosima Muzeja. U pričanju i predstavljanju tako kompleksne priče koja je počinjala zagrebačkim potresom 1880., a završila

sl.1.-7. Herman Bollé – graditelj hrvatske metropole, Muzej za umjetnost i obrt, 2015. Autori fotografija: Srećko Buden, Vedran Benović (MUO).

sl.8.-10. Pommer 1856 / Gojević 2016:
Fotografske slike naših narodnih
spisateljah, Muzej grada Zagreba, 2017.
– 2018.

Autor fotografija: Mario Kristofić

pričom o gradnji groblja Mirogoja pomogla nam je činjenica da smo prije toga radili na monografiji o Hermanu Bolléu (*Leykam international*, MUO, 2013., 680 str.).

Radom na monografiji od oko 500 kartica teksta i 600 ilustracija naučili smo gotovo sve o Bolléovu radu, što je, vjerujem, bio i jedan od razloga da nam je predloženo oblikovanje postava. Za takve izložbe znanje o materijalu zaista nam uvelike pomaže u selekciji i prezentaciji.

MDC: Osim klasičnih metoda pripovijedanja, projekcija, fotografija danas se očekuje da muzejske izložbe i postavi uključuju što više novih tehnoloških rješenja. Koji su najčešći problemi s kojima se susrećete? Na kakva ograničenja nailazite? Što smatrate ključnim u komunikaciji s posjetiteljima?

S.B. i M.K.: Multimedijски i interaktivni pristup postavu izložbe sigurno pridonosi većem zanimanju publike. No publiku treba i odgajati – od osnovne škole nadalje. Mi smo među nekoliko zemalja s najmanjim brojem sati vizualne kulture, pa pred muzejima i autorima postava često stoji dvostruki zadatak: osnovno vizualno obrazovanje te jednostavna, a ipak atraktivna komunikacija.

Često su najveći problem financije i tehnička ograničenja muzeja ustanovljenih prije 100 – 120 godina, koji se upravo zbog nedostatka sredstava u tom se segmentu ne mogu mjeriti s tehničkom opremljenošću istorodnih institucija u Europi. Kako je Mario fotograf i snimatelj, često za pojedine izložbe snima kvalitetnu, autorsku fotografiju koja prikazuje predmete ili temu na način

koji je publici atraktivniji od klasično/muzejski snimljene građe. Osim toga, volimo stvarati vizualne ambijente, prostor u prostoru – mjesta kroz koja publika sagledava izložke na nov način, iznenađujući nekom njima do tada nevidljivom komponentom.

MDC: Koji su vam vaši najdraži projekti i zašto? (izdvojite nam neke) Koji je projekt za vas bio najzahtjevniji, bilo u prenošenju idejnog rješenja, bilo u rješavanju tehničkih problema?

S.B. i M.K.: Osim spomenute izložbe o Bolléu, koja je bila velik izazov, najdraži nam je naš posljednji projekt – izložba *Pommer 1856 / Gojević 2016: Fotografske slike naših narodnih spisateljah* (Muzej grada Zagreba, 2017. – 2018.).

Izložba je nastala suradnjom Muzeja grada Zagreba, Hrvatskoga državnog arhiva i Muzeja za umjetnost i obrt. Autori izložbe su dr. sc. Hrvoje Gržina i Iva Prosoli, a kustosi Dunja Nekić, Iva Prosoli i mr. sc. Dubravka Zaninović Stančec. Tehnički koordinator bio je Tihomir Stančec, uz potporu tehničkog tima Muzeja. Izložba je spojila naš interes i ljubav prema fotografiji, glavnoj i jedinoj temi te izložbe na kojoj su prikazani radovi dvaju autora: Franje Pommera (Danska, 1818. – Zagreb, 1879.), fotografa s prvim samostalnim fotografskim atelierom u Zagrebu, te Roberta Gojevića (1968.), suvremenoga hrvatskog fotografa koji se u radu koristi starim fotografskim tehnikama poput ambrotipije, ferotipije, cijanotipije, fotografije na slanom papiru i albuminske

sl.11.-12. Balet i strast – donacija Jelka Yureshe, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2017.–2018.

Autor fotografija: Mario Kristofić

fotografije. Premda je izložba u osnovi jednostavna (prikazuju se samo fotografije), zbog tehničkih je zahtjeva postala vrlo kompleksna.

Autorsko-kustoski tim donio je dvije odluke koje su utjecale na postav: prva je bila izložiti isključivo originale, ne *printove* ili uvećanja. Dimenzija većine Pommerovih fotografija približno je 6 x 10 cm, a Gojevićevih 17 x 23 cm. Druga je odluka bila prikazati Pommerove fotografije neuokvirene, kako bi posjetitelj dobio točan dojam izvornog formata izloška. Izložba je morala biti prilagođena

i zahtjevima za lak prijenos izložaka u druge muzeje jer su gostovanja bila unaprijed dogovorena. Sam izložbeni prostor – Popov toranj – sastoji se od prilaznog hodnika i dvije etaže – donjeg prostora i galerije na katu. Prostor je nevelike, nepravilne kvadrature. Donja prostorija ima samo jedan iskoristivi zid, ostatak je zaštićeno dobro ili su prozori/vrata.

Uvodni i edukativni dio, kao i najveći dio teksta, prikazani su u prilaznom hodniku kako bi u izložbenim cjelinama dominirali artefakti – originalne fotografije.

Za Pommerov dio izložbe napravljen je element na nogarima s točno izmjerenim i napravljenim utorima za pojedine grupe fotografija, cjeline koje su se podudarale s fazama Pommerova rada. Fotografije su morale biti posebno zaštićene melineksom, svaka je kutija rasvijetljena posebnom gornjom rasvjetom koja toplinom nije ugrožavala postojanost fotografije. Kosina fotografije određena je tako da se pri gledanju svjetlo ne reflektira o sjajnu površinu kartona.

U dijelu galerije na katu izloženi su radovi Roberta Gojevića, uz prikaz tehnike izrade na staklu i simulaciju atelijera iz vremena u kojemu je stvarao Pommer, uz naglašavanje tehničke komponente rada koja spaja dva vremenski udaljena fotografa.

Rezultat je bila izložba vrlo čistih i jednostavnih ploha i rastera postava. Osim na izložbi, sve reprodukcije u katalogu izložbe bile su veličine originala, 1:1, što taj projekt čini jedinstvenim u našem dosadašnjem radu.

MDC: Kako vidite muzeje u budućnosti?

S.B. i M.K.: Mnogo interaktivnijim i suvremenijim nego danas, uz kutke koji će, poput vremeplova, zadržati djeliće tradicionalne metodologije u nas naslijeđene većinom iz 19. st.

Razgovor vodila: Lada Dražin-Trbuljak, Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

// ISTAKNUTIJI RADovi

Fotografije prvog EP izdanja Prijavog Kazališta, *Televizori* (Jugoton, 1978.), fanzin Galerije SC-a *Akcent* (1983.), ovitak albuma *Sjaj u tami* grupe Dorian Gray (1984.), ovitak albuma *Radio Dubrava* grupe Prijavo kazalište, fotografije i plakat predstave *Tama* (Stereo, 1999.), 2008., autorska fotomonografija *Dvostruka igra*, (esej, Sandra Križić-Roban, Fortuna d.o.o, 2008.), monografija *Hrvatski umjetnički nakit* autora Maria Beusana (ULUPUH, 2009.), katalog izložbe Gordane Drinković, *Staklo moje drugo tijelo* (Muzej za umjetnost i obrt, 2011.).

Autorski projekti i koncepcije izložaba: *Hrvatska fotografija* (dio autorskog tima, organizacija Hrvatski Fotosavez, Umjetnički paviljon, 1995., 1996.), *Koncept*, međunarodna izložba fotografije (dio autorskog tima, organizacija Hrvatski fotosavez, Umjetnički paviljon, 1996.), *Ženska soba - ženski pogled / Suvremena ženska fotografija*, međunarodna izložba (organizacija ULUPUH, *Paromlin*, 2011.), *Boro Kovačević-umjetnost makete* (s Penezić& Rogina, Galerija Karas, Zagreb, 2014.), *Nepoznati Zagreb Marije Braut* (s Tonkom Maroevićem, Umjetnički paviljon, 2014.), *Jugoton: istočno od raja: 1947.-1991.* (partner Tehnički muzej, Zagreb, 2014; Muzej nauke i tehnike, Beograd, 2015.-2016.), *Pozdrav iz Zagreba* (s Danijelom Rafaelićem, Umjetnički paviljon, Zagreb, 2016.), *Omladinske radne akcije - dizajn ideologije* (KIC, Galerija na katu, 2017.).

Istaknutiji vizualni identiteti i postavi izložaba: *Nepoznati Zagreb Marije Braut* (Umjetnički paviljon, Zagreb, 2014), *Arhitekt Herman Bollé – graditelj hrvatske metropole* (Muzej za umjetnost i obrt, 2015), *Figura i ornament, Johannes Komersteiner i njegov krug* (Muzej za umjetnost i obrt, i Narodna galerija Ljubljana, 2016.), *Pozdrav iz Zagreba* (Umjetnički paviljon, Zagreb, 2016), *Omladinske radne akcije – dizajn ideologije* (KIC, Galerija na katu, 2017.), *Balet i strast – donacija Jelka Yureshe* (MUO, 2017.-2018.), *Pommer 1856 / Gojević 2016 – Fotografične slike naših narodnih spisateljah* (Muzej grada Zagreba, 2017.-2018.).

Dobitnici su: I. nagrade vizualnog identiteta *20. salona mladih*, Zagreb (1988.), I. nagrade za primijenjenu fotografiju izložbe *Photodays*, Rovinj (2011.), ULUPUH-ove nagrade za izložbu godine (2013.) i izdavački projekt godine (2017.) te višekratni finalisti nagrade *Porin*. Radovi su im objavljeni u lokalnim (*Život umjetnosti*, ORIS, Kontura) i međunarodnim (*Camera Austria*, *Photographic Sensuality*) publikacijama te pohranjeni u zbirkama Muzeje suvremene umjetnosti i Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu.

sl.13.-17. Nepoznati Zagreb Marije Braut,
Umjetnički paviljon, Zagreb, 2014.
Autor fotografija: Mario Kristofic

sl.18. - 23. Omladinske radne akcije – dizajn ideologije, KIC, Galerija na katu, 2017.
Autor fotografija: Mario Krištofić

SANJA BACHRACH-KRIŠTOFIĆ, grafička dizajnerica (Zagreb), studirala filozofiju i povijest pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu. **MARIO KRIŠTOFIĆ** (Zagreb), fotograf, studirao filmsko snimanje na Akademiji za kazalište, film i televiziju u Zagrebu. Od početka 1980-ih bave se podjednako grafičkim dizajnom te umjetničkom i komercijalnom fotografijom pod imenom *Bachrach & Krištofić*. Osnivači su ULUPUH-ove Sekcije za multimediju i intermediju. Godine 2011. osnovali su umjetničku organizaciju *Kultura umjetnosti* s kojom do 2017. godine ostvaruju šest izložbenih i pet izdavačkih projekata. Od 1982. do 2018. sudjelju na preko 70 skupnih žiriranih i oko 40 samostalnih izložaba. Godine 2016. u Muzeju za umjetnost i obrt održana je retrospektivna izložba *Bachrach & Krištofić: dizajn i fotografija* (kustosica Jasmina Fućkan, esej Dean Kršić).